

Nro 45.

A' FELS. R. TSASZARNAK ÉS A. KIRALYNAK
KEGYELMES ENGEDELMÉBŐL:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rölt Bétsben Decembernek 2-dik napján 1794.
esztendőben.

B É T S.

Monyorókereki Gróf Erdödy János Nepomokot,
Varasd. Vármegyének örökös és fő Ispanyát,
Toth Horváth és Dalmázia országoknak Bán-
nyát, Ts. K. he'ső, és valóságos Status Taná-
tsost, a' Fels. Horváth országi Banalis Táblának
Előülőjét, egy magyar huzár, és két banalis eya-
log regementnek tulajdonosát, Feldmarsal Lajti-
nántságból lovas Generálisságra méltóztatta Fels.
Fejedelmünk kegyelmesen emelni.

Azon hasznos Társaságnak, melly ennekelőtte
két esztendővel, a' Bats Varmegyében, nevezte.

Zz

tessen Monostorszeg és Földvár közt készíttetendő, és a' tiszából a' Junaig huzattatandó, 's a' Magyar Országi kereskedésre nézve, el kerülhetlenül szükséges vizi tsatornának készítésére öszve állott, igirtetett 25 éfztendőig tartó privilégiumot, és az udvari Magyar Kamarával, Martiusnak 27 napján, 1793. ik éfztendőben kötött contractust, kegyelmes igiretének hé tellyesítésére, méltoztatott ő Felsége meg erősíteni, 's azon privilegiumot, múlt Septemb. 22-ik napján, a' Fels. Kir. udvari Magyar Kancellária által ki is készíttetni.

Ezen felettébb hafznos munkával való tökéletes meg elégedésének kinyilatkoztatására, méltoztatott ő Felsége minden, azon vizi tsatornához szükséges épületeket, és személyeket a' közönséges adónak terhe alól fel szabadtítani, a' hajóknak a' Magy. Kir. tzi merrel fel ékesitetett vitorlákat, és magának a' Társaságnak ezen nevet: *Királyi privilégiált Magyar hajókázó Társaság* viselni, 's végre azon már tsak nem egészen tökéletességre ment vizi tsatornát *Ferentz Kanalisának*, avagy *Tsatornájának* neveztetni engedni.

Minthogy ez a' felettébb hafznos tárgy, mind a' Magyar hazát közönségesen, mind az ezen Társaságban lévő személyeket küiönösen nagyon interessálja: ahozképest szükséges létzen, ezen Társaság, és Fels. Kir. Kamara közt 1793-ik éfztendőben *Mart. 27* ik napján tökéletességre ment Contractusnak tzi kelyeit, summásan a' Magy. Publicum szemei eleibe terjeszteni.

1. *Tzik.* Mivel ez a' canalis jobbadon a' Bács Vármegyei Kamarális jószágon fog által húzattatni, égyedül az azon való hajókázás engedtetik meg a' Társaságoak, a' több Kir. beneficimoknak gyakorláza pedig, ennekutánna is az uraságé fog lenni; következképen, a' földes uraságnak hire és meg égyezése nélkül, sem kortsmát, sem mézfárszéket, sem malmot nem létzen szabad epi-

teni, a' Társaságnak. Mindazonáltal hogyha előre jelenténdik magokat, 50 forint elztendei árenda fizetés mellett, a' földes uraság jussainak meg esmérése vegett, meg fog engedtetni, hogy munkásaiknak mind italt, mind eleséget (szolgálatihassanak, az alatt, míg a' tsatorna tökéletességre menend, következő fel tételek mellett. a) Hogy az italt tsak egyedül a' munkának helyén, egyedül a' munkásoknak szabad leszen ki mérni. — b) Nem szabad leszen a' kortsmárosoknak a' jobbagyoknak házaikban italt ki mérni, vagy azt hordó számra el adni. — c) A' canalist igazgatóknak passusa, avagy szabadtság levelek nélkül senkinek sem fog szabad lenni, az uraság jófzágába italt bé vinni. — d) A' munkásokon kívül senkinek sem italt, sem eleséget nem leszen szabad él árúlni. — e) Minthogy ez a' canalis Zombor Szabad Kir. Városának földjén fog által vitettetni, a' bor mérés, és eleség árulás vegett, azon városnak előjáróival egyezzenek meg a' Társaságnak tagjai. — Továbbá ezen contractusnak egéltideje alatt meg engedtetik a' Társaságnak a' halálzat 50 forint elztendei árenda fizetés mellett; de mivel a' canalis nemtsak a' kamarális, hanem más földes uraságok jófzágaikon is által fog menni: szükség leszen a' Társaságnak azon uraságokkal is az iránt egyességre menni. — Végre a' canalisnak töltésein termendő fű is a' Társaságé leszen, melyhez azoknak az uraságbeli jobbagyoknak, a' kiknek földjeiken a' canalis által megyen, de ezen kárvallások másutt ki fog potoltatni, semmi jussok nem leszen az azokon termendő fűhöz, és barmaiknak legeltetéséhez.

2. A' canalison innen és túl lévő uraság és jobbagság földjei közt lévő egyességnek fenn tartása végett, köteles leszen a' Társaság, tulajdon költségén annyi hidat építeni, és mindenkor jó állapotban tartani, a' mennyi a' mostan lévő közönséges utakhoz képest elegendő fog lenni. Mivel pedig azon privilegiált 25 elztendők alatt

minden haszon és nyereség egyedül a Társaságé lesz, mind a canalisnak, mind az azon építendő hidaknak tulajdon költségével való fel tartására fog köteleztetni, és azért sem az uraságtól sem a hidon által járandó publicumtól, semmi névvel nevezendő adófizetést nem kívánhat.

3. A privilégiált 25 esztendőknél el forgása alatt egyedül ez a Társaság fogja a szükséges sót másuva vitetni, mellynek mázsájától Szegedtől Eszékig 17, Mohátsig 21, Földvárig 24 kr. fog fizettetni. Továbbá ennek a Társaságnak engedetik, az esztendőnként Szólnoktól Pestig vitettetni szokott 70 ezer mázsa sónak vitettetése is, mellytől minden mázsáért 40 kr. fog fizettetni; sőt ha kívánandja, fellyebb is, t. i. a Komáromi, Győri, és Posoni só tárig is fel szállíthatja ezen quantumot. Ellenben a Bajai és Dunavetsei só magazinumokba csak azt a sót viheti ez a Társaság, a mit a paraszt önkényén, és kényszerítés nélkül el nem akar szekeren vinni, és Bajáig éppen annyi fog egy mázsától fizettetni, mint Mohátsig, Dunavetseig pedig annyi mint Földvárig. — Hogyha a fent fel jegyzett 70 ezer mázsa són kívül a szabados szekerezésnek szüke miatt, többet is szükség volna vinni, ennek vitelére is meg engedetik, és hasonlóképen mázsájáért 40 kr. fog a Társaságnak fizettetni, e mellett mind hajokra mind azekből való ki hordatásáért teendő költségek vizsza fog fordittatni, és a harminzadokon is szabad által menetel engedtetni; úgy mindazáltal, hogy valamint ennekelőtte, úgy ennekutánna is tartozzanak a vivők, a vijendő jószágért jól alani, külömben nem is botsátkozhatik a Felsőudvari Magyar kamara velek alkuba.

4. Mivel ezen Társaságnak, minden *militaris* és *aerarialis* dolgoknak, a mostani taksa szerént, mellyet a privilégiált 25 esztendő alatt fel emelni nem lehet, viteléhez, mások előtt való jussa vagyon; úgy mindazáltal, hogy mind a militare-nek, mind más Jurisdictionoknak minden-

kor szabadságokban áll, jószágait, tetteinek szerént, a' canálishoz kívül is, másra szállítani, hogyha a' compánia az igirt jutalomért fel nem akarná azoknak vitelét vállalni; tehát a' privilégium 25. elzáródásoknak el folyása után köteles legyen a' Társaság minden aerariális dolgokat, nevezetesen pedig a' sőt azon árron, a' mellyen mások azoknak vitelét magokra vállalják, egyik vagy másik résznek kára nélkül, magára vállalni; közönségesen, egy időtől fogva a' másikkig megmutatni, hogy elegendő tehetsége legyen az aerariális transportumokat, minden haladék nélkül a' meg határozott helyre küldeni; másként szabadságában fog az aerariumnak állani, a' Társaságnak engedtetett transportumokat másoknak is által adni. —

5. A' canálishoz szükséges cataractoknak, avagy emeltsős kapuknak, hidaknak és hajóknak építésére szükséges fa és deszka fog engedtetni a' Társaságnak a' Betsei és Kanisai erdőkben, az alább fel jegyeztetendő árron, mellyet az épületnek végződése után három elzáródással köteles legyen le fizetni. Tudnillik egy tölgyfa gerendáért 1 for. 12 kr.; egy lágyfa gerendáért 45 kr.; egy közép szerű fenyő gerendáért 36 kr.; egy alább valóért 24 kr. ö 100 darab deszkáért 15. forintot; a' több fa pedig, a' mennyire a' publicum szükségének, és a' kamarális erdőknek kára nélkül meg eshetik, az erdő taksájának el engedésével, a' canálisnak végződése után fizettetendő közönséges árron fog adattatni, és ezen summa az aerariális transportumért esendő fizetésből le vonattatni.

6. A' canálisnak építésére 200 ezer forint fog a' Társaságnak a' kamará által költsön adattatni, még pedig a' maga kívánsága szerént, első elzáródásban 40000, a' második és harmadik elzáródásban az építésnek kezdete után, mindenikben 80000 forint 4 pro cent interesért. Hogy pedig ezen költsön adattatandó summáért a' Fels. aerarium an-

nyival bátorságosabbá tétetessen, mind addig semmi sem fog ki adattatni, valameddig meg nem mutatódik, hogy a' Társaságnak tagjai annál sokkal nagyobb summát adtanak légyen az építésre. És így meg vagyon határozatva, hogy a' Bátsi kamarális Administrator, kinek szeme előtt fog ez a' canalis épittetni, mindekor jól meg vizsgállya, mitsoda költséget fordithatott a' Társaság, rész szerént a' materialéknak vételére, rész szerént a' tsatornának ásatására, az emeltsős kapukra, a' hidakra, 's több ezekhez hasonló dolgokra; 's így osztán, hogyha bizonyos lejénd, hogy két anyi költséget tett a' Társaság, mint a' mennyit költsön akar a' Fels. aerariumtól fel venni, fogja az udvari kamara az első esztendőre meg határozatott 40000 forintokat fizetni, a' következő két esztendőben pedig a' 80, 80 ezer forintokat. Hogyha tökéletességre menénd a' canalis, a' költsön adattatandó summáért első jussa fog ahoz lenni a' Fels. aerariumnak. Hogy pedig minden esetre bátorságos lehessen a' Fels. aerarium, ha szinte elegendő nem lenne is, az őszve tétetett egy millió forint a' canalisnak tökéletességre való vételére, és a' Társaság sem akarná a' héjanosságot ki pótolni, sőt félbe szakasztaná annak további épitetését, a' melly miatt veszedelemben forogna a' Fels. aerarium által adattatandó summa; azon esetre köteles leszen ezen Contractusnak ereje mellett a' Társaság, még anyi költséget adni maga erszényéből, a' mennyi az épületnek tökéletességre való vételére, és a' hajókázásnak valóságos állapottyára kívántatni fog. Ennekfelette köteles leszen a' Társaság, mind ezen summának esztendőnként 8000 forintból álló interesét, mind magát a' töke pénzt, a' canalisnak el végződése után 10 esztendő el forgása alatt 15 vesben, az interesen kívül, esztendőnként 13333 forintot, és 20 krajtzárt le fizetni, hogyha pedig csak egyszer is el mulatná azt le fizetni, azon summa az aerariale transportumokért esendő hérből húzattasson le.

tal előre értésére adatott, hogy egynéhány hadi tiszteink, nevezetesen a' maga adjutánsa, *Diets Lascy* regementéből való fő hadnagy is sebbe estenek.

Manheim körül is egynéhány napokon szorgalmatosan munkálódtak a' Frantziák az új sánzokon, és *Nov. 15.*-ikét követett éjjel el is akarták azokat végzeni. Mivel pedig ezen ő sántzaik igen közel voltak a' mi forpostyainkhoz, és külömbkülömbféle hírek szárnyaltak fel teteleik felől; szükségesnek itulte Gr. *Wartensleben* hadi Tár-mester azon sántzaiknak el rontatását, 's azon végre ki is küldötte *Zschok* Strasoldo gyalog regementebeli Obristlajtinántot egy gyalogokból és lovasokból öszve kaptsolt osztállyal, vezérül adván melléje *Stutterheim* kapitányt a' Generál Stáb-tól. Ez a' kapitány előre mevéen a' lovasokkal, mingyárt a' sarampónál a' Frantziákra bukkant, kiket leg ottan széllyel üttenek vadász katonái, ő maga pedig a' több katonasággal és ágyúival, tsendesen mind előbb előbb ment. Az alatt a' fent nevezett Obristlajtinánt is el kezdetvén a' tüzelést, sűrű ágyú golyobisai által annyira el rettentette, a' Frantzia munkásokat, hogy mindnyájan, mint a' héjától rettegő tsirkék, széllyel futottak, 's félben hagyták munkáikat. Ekként végbe vivén a' fent említett tisztek a' réájok bízott dolgot, vissza vezették seregeiket.

Gr. *Clerfayt* jelenti *Méhrheimi* fő kvártélyából, hogy *Nov. 9.*-ikén, a' Frantziák, és *Wésellel* által ellenben *Burich* alatt vigyázott forposjaink közt történt véres tsatában 1 fő tizt, 12 köz ember és 5 ló esett el; 39 köz ember és 6 ló kapott sebet; 1 fő tizt, 36 köz ember és 11 ló fogattattak el. A' tsatában meg holt tizt volt *Hönig* Stuar-t gyalog regementjéből való fő hadnagy. — Az ellenségnek vezteségét bizonyossan meg nem há-tározhatta, és így meg sem írhatta *Clerfayt* hadi vezér.

Alessandriából azt írja, és jelenti Gr. Wallis hadi Tármester a' Fels. udvari hadi Kancelláriának, hogy 1000 emberből álló Fr. segítő sereget *Onegliából*, *Riviera di Ponentebe*, és *Loanóból* is annyi számú marsirozott *Vadoba*. — A' kémekek is arról tudósították a' fent nevezett Ts. K. hadi Tármestert, hogy *Nizzába* sok Frantzia seregek varattatnak, a' mellyek e' jövő télen által *Génua* felé akarják magokat ki terjeszteni.

Ezen folyó eszteendőben, múlt Octobernek 21-ikén költ 33-ik Kurirnak 502-ik lapján, a' Bétsi diarium után, mellyben gyakorta hibásan tétetnek fel a' nevek, kiváltképen pedig a' magyar nevek, mellyeknek ki mondásához és le írásához az idegen nyelv és penna nem szokott, többek közt ezeket irtuk: A' *Vétschi* huszár regimentéből: *Spiegelberg* Obester, *Skaritza* Obristlajtinánt, *Peyer*, *Magi* (talán ennek is Nagy volt a' neve) *Lindenberg*, *B. Hutten*, *Janovich*, és *Gamesek* kapitányok; *Horváth*, *B. Prónay*, *Lepossa*, Gr. *Wartensleben* és *Hessy* fő hadnagyok s. a' t. Az utóisoról azt jegyzi egy Erd. olvasóm múlt Novembernek 9-ikén hozzám utásított betses levelében: Hogy ez, úgymond, nem *Hessy*, hanem *Illésy* hadnagy lett legyen vagy annak kellene lenni, mind a' bizonyította, hogy azon Nemes Regimentben *Hessy* nevű fő hadnagy nintsen, és nem is volt; mind az, hogy a' Regimentől hozzánk jött magános tudósítások, *Illésy Sándor* fő hadnagy urat, Id. *Illésy János* Nagy Kúnsági Kapitány Úrnak fiát, a' *Trier* mellett történt tsatákban magát derekasan meg különböztetnie lenni hitelesen írják, sőt azon tsatában a' leg kedvesebb paripája is ki lövetett alóla s. a' t. Végtére, magam is végementem a' dolognak egy azon regimentből való, és most itten mulató tisztől, a' ki azt bizonyította, hogy semmi *Hessy* vagy *Hesse* nevű tiszt nintsen azon vitéz seregnél, következésképen, magam is meg vagyok arról győztetve, hogy nem *Hessy*, hanem *Illésy* fő hadnagy úr volt az, a' ki a' fent nevezett tiszt urakkal égyetemben ma-

át mások felett meg különböztette. „Könnyen meg engedem, sőt magam is úgy tartom, hogy az *Illésy* név helyett *Hessyt* irt a' levelet másoló, melly annyival könnyebben meg eshetett, hogy ha a' két I. helyett csak egyet irt az originalis író, és a' német penna szokása szerént az I. közepébe egy pontotskat nyomott.”

Német Birodalom.

A' Rénus alsó részén fekvő tartományokban igen háborús aspectusok ráutogattyák magokat. — *Weselből*, a' Westfáliai kerület Prussiai királyhoz tartozó tartománynak fő varasából jött tudósításból ezeket olvassuk: Tegnap, *úgymond*, az az, Novembernek 9 ikén, ismét látogatásunkra akartak a' republicanusok a' Rénus bal partján jönni, mellynek oka e' vala, mivel ki tanúlták spionnyaik által, hogy *Büderich* környékén szorgalmatosan képzitnek a' sántzok, és hogy által akarnak az Austriai seregek a' Rénuson szállani. — A' látogatásunkra indúlt Frantziáknak 15 vagy 20 ezerre ment száma, nem említvén a' velek hozott ágyuknak számát. — Minthogy csak egy batallion gyalogság, és egy divisio lovasság volt a' Ts. seregek között a' Rénuson túl, és ezekhez is parancsolattyok ment, hogy mivel már *Nimwégen* az ellenség hatalmába esett, és így lehetetlen volna a' fel tett tzeált el érni, mennyenek vissza a' Rénus jobb partjára, igen könnyen boldogúlhattak a' Frantziák. — Az a' nagy serénység, a' mellyel előre nyomúltak, és az a' dühösség, mellyel vitézeinket meg támadták, okozták hogy ezek a' keskeny hidon által nem jöhettek hirielen, és így kéntelének voltak velek tsatába ereszkedni. Háromszor rohant az ellenség a' sántzokra, és a' hidat fedező batteriákra, és mindannyiszor vissza verettek a' Ts. seregek által, mig olztán végtére csak ugyan kéntelének voltak az utólsóbbak az az, az Austriakusok, az elsőbkek nagy erejének engedni. Ekkor is pedig sűrűen repültek ellenek

az ágyú, kártats, és apró golyobisok, és hogyha a' várbán ki szegeztetett ágyúk által nem védelmezettek volna, lehetetlen volt volna nékiek a' vizén által jönni. — Este tájban mind a' két részről meg szüntek az ágyú ropogások.

Moguntziának mostani környülállásairól, következendő tudósítást olvasunk a' *Frankfurti* levelekben: *Nov. 12-ikén*, a' város körül való minden sántzaikból, kemennyen kezdettek a' Frantziák, mind nagyobb, mind apróbb fegyvereikből lövöldözni, úgy annyira, hogy dél előtt 11 óra tájban ki kellett a' tartalék seregeknek rukkolni. — Az ostromoltattak kiváltképen sz. kereszt ellen intézték ágyú lövéseiket, holott a' kö keritesen túl egy batteriájok volt a' Frantziáknak. — Délben maga a' fő kormányozó vezér *Albert* hertzeg is meg jelent *Moguntziában*.

Keményen meg vagyon a' lakosoknak parantsoltatva, hogy az ágyúzás közben, senki se mérfelzellyen, a' töltésekre, sántzokra, avagy a' templomoknak tornyaiba menni, hanem kiki tessenessen folytassa kézi munkáját, másként, valaki ellenkezőt fog tselekedni, minden személy válfasztás nélkül, 15 pátzá mérettetik a' hátúlsó pofájára. Eonekfelette az is meg vagyon parantsolva, hogy minden tsüröknek és házaknak fedelezetjére, a' pintzéknek ajtaira és ablakjaira nedves ganajt hordjanak, és nagy vízzel tölt kádakat 's hordókat helyheztessenek az utzákra. — Minden vas árosoknak és más kereskedőknek meg vagyon parantsolva, hogy 24 óra el forgása alatt, minden nálók lévő puskaort vigyék be a' katona magazumba, holott azoknak árra le fog fizettetni.

Frigyes Belgyiom.

A' Bétsi diárium azt beszéli *Nimwégennék* környülállásairól, hogy az ott volt örizet már capitulatióba botsátkozott a' Frantziákkal, a' midőn a' helytartó fejedelem maga is oda bé men-

vén, a' városnak fel adattatását meg akadályoztatta, a' már ki költözött seregeket vissza hivatta, és az ostromló ellenségre való ki tsapást parantsolta. Mivel pedig ez által sem érhető el fel tett tzéllját, sőt meg erősebben lövöldöztek amazok mind a' várost, mind a' *Waal* hidját, kéntelen volt a' katonai őrizet *Nov. 8-ik* napját meg előzőtt éjjel azt oda hagyni, a' midőn egy hollandiai batallion, és az egész *arriere garde*, az az, az utól ménő sereg, fogságba estenek.

Oct. 31-ikén le Maire Frantzia Generálnak fia, és adjutánsa egy trombitással bé mentek *Bréda* városába, hanem egy óra múlván ismét ki mentek onnan. Mitsoda követségben mentenek légyen oda bé, ki nem hirdettette a' várnak kormányozója; de töbnire úgy vélekednek a' beaválók, hogy a' nevezett Fr. Generál fel kérette volna a' várost.

Nov. első napján *Amsterdámban* egynéhány ládák arestáltattak le, mellyekben 24 ezer kések találtattak, és egyenesen a' város palotájába vitettek bé. — A' minap meg fogattatott lakosok, már egynéhány izben kérdőre vonattak. — *Dandlot* Fr. Generál tromfot tromfal akarván vissza ütni, *Herzogenbuschban*, egynéhány nevezetes és az *Orániai* hazhoz igen hív lakosokat el fogattatott, és azt mondotta, hogy a' mint fog az *Amsterdami* magistratus amazokkal bánni, úgy fog ő is ezekkel. —

Helvétzia.

Genevában nyóltz személy löveitetett agyon azok közzül, a' kik azon Köz társaságnak Frantzia országgal való egyesítését sürgették. — Még most sints vége az ott való nagy contributionak, melly ha tökéletességre vitettetik, 10 millió livrára fog menni, és még most sem tudatik, mitsoda végre fog fordittatni. A' gazdag aristocr

tak 40, a' közép sorsúak 20, a' patrióták pedig csak 4et fizetnek 100-tól. — Néhány gazdag lakosok 100 ezer tallér birságra is büntetettek. — *Soultzie* ott tartzkodott Fr. agensnek gonosz maga viselére, közönséges bizodalmatlanságot indított a' Helvétusokban.

Egynéhány vidékjeiben Helvétziának nagyon fel hágott a' fekvő jószágoknak az árra. A' helységeknek bírái, és predikátorok, a' kik fizetéseiket leg inkább, a' föld terméséből vették, igen szerentsések ez által. — A' melly parochia a' revolutió előtt 500 forintot vitt bé elztendeig, már most 8 's 900 sőt több forintot is bé viszen. — Az által menő kereskedés, rendkívül nagy, és minden cantonokban ugyan, de kiváltképen a' Bernában nagyon meg gazdagodtak a' lakosok. — *Friburghban* 6000, *Solothurnban* 4000, *Bernban* 9000, *Konstantziában* 7000 emigránsok tartózkodnak. — A' *Lyoni* fabrikánsok ismét vissza térnek hazájokba, nemcsak szabadságot, hanem hivalt is vévén, de kiváltképen azon okból is, mivel a' *Konstantziában* lévő nemes Frantziák, kiknek feleségeik elég munkát találtak nállok, sok bosszuságot okoztak nékik.

Harmadszori Tudósítás.

Bihar Vármegyében, Szekelyhid, és Diószegh uradalmak részéről, *Leta* nevű helységben, jó hizott sertések, mintegy 250 darab, most folyó elztendőben esendő Decembernek 12 ik napján licitatio, avagy kótyavetye által el fognak adattatni; azért a' kinek kedve lejjend jó hizott sertéseknek vételére, ne terheltesen a' meg irt időben, és helységben meg jelenni.

D. D. S.